

Csontos Márta

A kötelességvállalás, mint a küldetéstudat attribútuma

Reményik Sándor *A műhelyből* ciklusában

„Kötelesség: Te mázsás Kanti szó !
Élőnek élet elixirje vagy,
S a haldoklónak is – injekció
Kötelesség, Te mázsás Kanti szó,
Csak Te ne hagyj el, te maradj velem,
Áltass, hogy tennem *kell*, amit teszek”¹

Így jelöli meg küldetéses feladatát Reményik Sándor *A műhelyből* kötetben 1924-ben. A ciklus értékelésében a kortárs Makkai Sándor úgy fogalmaz, hogy a költő „a saját lelkét rendeli alá egy kínokban és gyönyörökben égő, önmagát tépő és vándoló, saát sebeiben elmélyedő és maga-magát felszakító, szemléltető áldozattá.”²

Reményik a Trianon utáni kilátástalanság élethelyzetében a hazájáért minden áldozatot vállaló „lámpagyújtogatóvá” válik, karaktere és életszemlélete művészetté nemesítésével örökre a „hívó lelkeség és a hazaszeretet”³ szimbólumává magasodik.

A különféle tényezők együtthatásának felismerésével tudja, „...történelmi érzék nélkül nincs előrelátás és megfontolás, nincs jóakarát és közös munkára való hajlandóság, se kímélet sem megbocsájtás. S ha mindez nincs, akkor hiányzik az egyéni élet céltudatos irányítása, a másokkal való együttélés békéjének bizonyítéka, az együttes munka lehetősége.”⁴

Reményik első kötetében, a *Fagyöngyök*ben az „erdélyi gondolat elsősorban természeti szépségeiben ismer magára”

A Petőfi harcos hangvételét idéző *Végvári versek* (1918–21) néhány évvel később elemi erővel szólnak a magyarságot féltő nép nyelvén.

A Végvári korszak után keletkezett verseiben már nem a harcos, tettekre buzdító agitátor hangján szól. Már nem gondolja, hogy az irodalom fegyverével alakíthatja a politikát, inkább visszalép a rá annyira jellemző kontemplatív szerepkörbe.

¹ REMÉNYIK Sándor, Összes versei, első kötet, Auktor Kiadó, Kötelesség, Budapest, 2000.

² MAKKAI Sándor, *A költő prófétasága*, Pásztortűz, 1932. november 15. 320.

³ BARLAY Ö. Szabolcs, „Magunkba le”, Reményik Sándor, PPEK, a Prohászka Baráti Kör Kiadványa = *Magyarságunk* 11.

⁴ VISONTAY SZ. Mihály, Történelmi érték, Pásztortűz, 1922. szept. 9. 298.

Ugyanakkor költészetében megkezdődik a nemzetmentő és nemzetépítő törekvés, ahogy dr. György Lajos írja a Vécsei „Helikonban, „A csüggedést felváltotta a munkára hívó köteleességtudat.”⁵

Az 1924-ben keltezett *A műhelyből* kötet számos versében ad hangot szolgálata és szerepvállalása fontosságának, melyet így fogalmaz meg a *Mindennapi kenyér* című versében.

„Kenyer vagyok, mindennapi kenyér,
Ha tollat fogok: kenyeret szelek,
Kellek tudom. Kellek nap-nap után.”⁶

Reményik kontemplatív-analitikus verseiben a lélek belső élményeit vetíti ki a külvilágra, olyan módon, hogy megerősítse magában az eszmét, mely egyfajta belső szükségszerűség a tenniakarásban.

A „jobbik énje tiszta lángja” akar lenni, aki „ott ég mindenki asztalán” Az elkötelezettség intenciója legtisztábban a *Gát* című versében jelenik meg, erkölcsi célzattal rajzol parabolikus ívet.

„Állok – és nem ingat semmi csáb.
Se gúny, se gyűlölet, se szeretet.
Én végigjátszom ezt a szerepet.”⁷

Pomogáts Béla megfogalmazásában, e versek, „egy szenvedélyes találkozást és a megbékélést kereső rezignáció között kialakuló érzelmi térben adtak számot a költő egyéni és közösségi gyötrelmeiről”⁸, melyekben összefogásra szólítja fel azokat, akiknek sorsa az erdélyi helyzetben oly bizonytalan.

Reményik olvasottsága, érdeklődése filozófiai ismereteket tételez. Jogi tanulmányai során került kapcsolatba olyan elméletekkel, melyek meghatározók voltak életszemlélete kialakításában.

Egyetemi tanulmányai során ismerkedett meg Kant filozófiájával, s magára nézve kötelezőnek érezte azt a megállapítást, mely szerint az erkölcsi törvény jelentősége éppen abban rejlik, hogy vágyainkon és hajlamainkon felülemelkedve képesek vagyunk tisztán morális ösztönzésre cselekedni. Ez a kategorikus imperatívusz olyan erkölcsi parancs, melyet az emberi akarattól független erő határoz meg.

⁵ Dr. GYÖRGY Lajos, Vécsei „Helikon”, Pásztortűz, 1926. aug. 1. 359.

⁶ vö. REMÉNYIK Sándor összes versei, első kötet = *Mindennapi kenyér* 199.

⁷ uo. 212.

⁸ POMOGÁTS Béla, *Egy eszme indul*, Reményik Sándor arcképéhez = Végvéri versek, Kairosz Kiadó, 2011, 38.

A közös célért való munkálkodás lángot gyújt lelkében, belőle nyernek világságot, mert „A kuszaságban én vagyok a rend,/ A zord márványban angyaloknak képe./ Lettem. Vagyok királyi üzenet”.⁹

Kanti értelemben, a szabadságot e felelősség törvénye által megszépítve képzelte el. A kötelesség számára az egyetlen lehetőség az értelmes életre, akkor „nem számít az öröm, s a fájdalom”, a dal „misszió”.

Az Erdélyben maradást a maga számára kötelezőnek tekintette, akkor is, amikor „megfélemlítve, demoralizálva és magába süppedve várta Erdélyben a magyarság a holnapot.”¹⁰ Az erkölcsi motivációk működése nem problémamentes, hiszen az egyén boldogságkeresése, önös érdekei folyamatosan konfliktushelyzetet gerjesztenek.

Reményik Somló Bódog jogbölcseleti óráit hallgatta, s itt ismerkedett meg Böhm Károly filozófiai nézeteivel. Az újkantiánus Böhm¹¹, aki azt hirdette, hogy azért kell szabadnak lenni, hogy a kötelességek teljesíthetők legyenek, felébresztette Reményik érdeklődését.

Reményik meg is említi *Esztétikai és etikai értékek* című, Csiki Endrének írt elmélkedésében Böhm nevét. „...ami az embert fizikai, érzéki létében érinti, önmagát mint szellem kifejezi és megjelenik a világban mint önmagának célja. „Ön-érték”, ahogyan Böhm Károly a kolozsvári egyetem filozófiaprofesszora a maga értékelméletében megállapította.”¹²

Böhm és Reményik egyetértettek abban, hogy a küldetést teljesítő költőnek, akárcsak a filozófusnak, nem családjá és barátai sorsáért kell aggódnia, hanem az igazságért kell küzdenie. Nem új keletű ez az álláspont, már Epiktétosz is hangsúlyozta, hogy az olyan ember, akinek küldetése van, éljen nőtlenül hivatásának.¹³

Bölcseleti érvekkel könnyebb megérteni, miért képes mellőzni az egyéni boldogságot, miért tudja szinte fanatikusán hangsúlyozni, hogy kötelességét annak a szabadságnak a birtokában teljesítheti, mely mentes a személyekhez köthető elkötelezettségektől, nincs szüksége a magánélet mikrovilágára, melyben nem tudja lényét a közösség érdekeiért reprodukálni.

⁹ REMÉNYIK Sándor összes versei, első kötet = *Forma* 22

¹⁰ SZENTIMREI Jenő, *Erdély írói, Arcképsorozat*, Reményik Sándor Híd, 1927. 5. 100.

¹¹ BÖHM Károly beszercebányai születésű filozófus, teológiai, lélektani és filozófiatörténeti tanulmányokat folytat Pozsonyban. A *Philosophiai Szemle* szerkesztője, fő műve *Az ember és világa* több kötetben. Filozófiájának lényege szerint azért kell szabadnak lenni, hogy a kötelességek teljesíthetők legyenek. Reményik 21 éves volt, amikor Böhm meghalt, tehát tanulmányai során bizonyára hallott munkásságáról. Vö. UNGVÁRI Zrinyi Imre Öntételezés és értéktudat, Böhm Károly filozófiája, Pro Philosophia, Kolozsvár–Szeged, 2002.

¹² REMÉNYIK Sándor, *Kézszerítés*, Gondolatok a költészetről = *Karcolatok a poézisről*, Polis-Luther Kiadók, Kolozsvár–Budapest, 2007. 388.

¹³ Vö. EPIKTÉTOSZ beszélgetései. A szabadságról. Sztoikus etikai analógia, Gondolat Kiadó, 1983. 73–99.

Még további kutatást igényel, hogy a költő az életében keletkezett hiátus betöltésére miként tudta a tiszta ész az akaratot úgy motiválni, hogy prófétai küldetését tekintse élete primordiális vezérelvének.

Az önszeretet is lehet önzés nélküli kötelesség, mely úgy motivál a feladatok teljesítésében, hogy egyidejűleg alkalmasabbak legyünk mások szolgálatára is, tehát *pártatlan* szeretetre szólít fel minden ember iránt.¹⁴

Megrázó, vallomások sorait idézem az 1922 márciusában született *Mi marad meg* című versből.

„A hivatottak sokan vannak,
A választottak kevesen.

Egy ügyet védtem az utolsó csepp vérig.
Mit érdekelnek korok, emberek.
S hogy meddig emlegetik nevemet,
És meddig élek énekesek ajkán.”¹⁵

Barlay Ö. Szabolcs azt mondja, hogy ez a vers „felér egy sorsanalízissel”.¹⁶

A küldetést pedig a költő úgy vállalja, mint Krisztus a keresztet, melyet az Atya akaratából vitt.

A kollektív élni akarás magatartásformáját öltötte magára Reményik Sándor, melyben sikerült személyes céljait úgy alárendelni, hogy küldetését olyan kötelességnek tekinti, mely az erkölcsiség imperatívusza.

„Az önszeretet / okosság maximája / csupán tanácsol, az erkölcsi törvény parancsol”¹⁷, hangsúlyozza Immanuel Kant.

„A kardmarkolat nekem – csak kereszt/ De ráforrtam a parancsnoki hídra/
S a kötelesség hídja nem ereszt” – vallja a költő.

Az idézett kanti megállapítás¹⁸ afficiálja Reményik egész gondolatmenetét, ez az út vezet az ataraxiába, Istenhez, aki a legfőbb jó megtestesítője, aki a priori létezik, nem más okok idézték elő.

¹⁴ Vö.: NYÍRI Tamás, *Alapvető etika* Szent István Társulat, Budapest, 2003. 54.

¹⁵ REMÉNYIK Sándor *Összes versei*, első kötet *Mi marad meg?* Auktor Kiadó, 2000. 219.

¹⁶ BARLAY Ö. Szabolcs „Magunkba le” Reményik Sándor, PPEK, a Prohászka Baráti Kör Kiadványa = *Magyarágunk* 15.

¹⁷ IMMANUEL Kant, *Az erkölcsök metafizikájának alappillérei*, A gyakorlati ész kritikája. Gondolat Kiadó, 1991. 46.

¹⁸ REMÉNYIK Sándor *összes versei* 224.

A feladat nemességét Reményik ismételten konstituálja az *Irigység?* című versben.

„Mert aki csupán olcsó zsákmányra les,
Kis könnyű vadra, királyi tetőn
Azt én letaszítom a meredélyen.

Nem irigység ez. – Csak a kötelességem.”

Így válik egyértelművé, hogy Reményik transzcendencia iránti belső szükséglete és nemzetféltő küldetéstudata egyazon szellemi és lelki térből ered.

Reményik introspektív, lelki ember, aki önvizsgálattal folyamatos analízist, önértékelést végez, eszközei azonban csak szellemi szférában vannak a birtokában. Lelki-spirituális adottságai ugyanis nem ko incidensek a külső feltételekkel.

Reményik egész életében szoros barátságban volt Babits Mihállyal, aki úgy gondolta, hogy a magányosság terhének elviselése súlyosabb, mint a szerelmi élet nyilvánosság elé terítése. Szerinte a költő nem feltétlenül szerelemre teremett. „A költő szerelmei igen gyakran inkább csak szeretkezések, vagy a másik végletben, intellektuális barátságok.”¹⁹

„Mert rongy vagyok, mit szél hasít el/ Sárpalota, mely összedől” – szól panaszos hangja *A dalaimból* „hite és elkötelezettsége azonban kétségkívül autentikus. Ön-reflexiója elszántságát még csak tovább fokozza a következő sorokban.

„Én nem rettegek kegyetlen kezétől
A megtermékenyítő fájdalomnak”²⁰

Alapvető egzisztenciális élményei, elhivatottságtudatának kiemelésével, alárendelt szerepet kapnak az önteremtés, életút-követés koherenciájában.

„Várom, hadd jöjjön ihlet és erő,/ Emeljen föl a vihar vállain” – hangoztatja fanatikus elszántsággal a *Fák alatt szélzúgásban* című versben.

A haza iránti kötelességnek azon formája ez, mely a meggyőződés, a helyes döntés boldogító érzését percepiálja.

Csendes alázata sors szimfóniájának erejével egyre magasabbra repíti.

¹⁹ BABITS Mihály, *Az erdélyi költő*, Esszék, tanulmányok, második kötet, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1978., 695.

²⁰ REMÉNYIK Sándor összes versei, *Kétféle fájdalom*, 205.

„Törpeségem csupán az enyém,
S velem hanyatlik el,
De ezreket emel
A végtelenbe zengő költemény.”²¹

„Az erdélyi költő erkölcsi megigazolást és keresztény testvériséget hirdető költszete nagyjából olyan ívet jár be, amelynek az Evangélium és az Apokalipszis jelöli ki a vonalat”²² – írja Pomogáts Béla Reményik méltatásában.

Összegezve elmondható, hogy Reményik Sándor olyan lélettérben, olyan fizikai és mentális adottságok birtokában szól a nemzetevesztett, traumatizált magyarsághoz, mely szellemi önazonossága elemeit egyértelműen konstituálja: önbecsülés, önítélet, gondolkodásmód sajátos konvergenciája érvényesül.

Alkotása egyidejűleg önköltés is, melyben „magányos gyertyaszálként is képes arra, hogy világosságot vigyen a kihűlő világba.

A *Beszélgetés Beethovennel* című vers soraiban gondolatainak és értékítéleteinek koherenciája megerősít bennünket abban, hogy valóban meghatározó lehetett számára az a böhmi gondolat, mely szerint az „abszolúte önértékesnek olyannak kell lennie, ami magára nézve is értékes.”²³

„ A dalom zeng, túl Időn, Életen,
S a dalomban örök vigasztalás van.
A föld lehullhat, mint fonnyadt virág,
S hervadt arcát a hideg csillagok
Nézhetik. Kilobbanhat a világ.
Mint egyetlen magányos gyertyaszál.
És rombadülhet minden földön-égen,
De *nekem* akkor sem lesz temetésem.”²⁴

A *műhelyből* kötet számos versében a kisebbségi etika hangoztatásával egyetemes erkölcsi normákat fogalmaz meg.

A kortárs Tompa László Reményiket a kötelességvállalásban az „erdélyi magyarság nemzeti irodalmának önkéntes tábournokaként”²⁵ említi.

²¹ UO. 213

²² POMOGÁTS Béla, *Egy eszme indul*, Reményik Sándor arcképe, Kairosz Kiadó, 2011. 54.

²³ BÖHM Károly, *Axiológia vagy értékstan*, Stein János, Kolozsvár, 1906. 56.

²⁴ REMÉNYIK Sándor összes versei, első kötet, 191.

²⁵ ERDÉLYI Helikon, 1941 12. = Tompa László Reményik Sándorról 768.